

LATVIJAS VALSTS PREZIDENTS

VALSTS PREZIDENTA PAZIŅOJUMS

Rīgā

2021. gada 1. februārī

Nr. 2

Par vēlētiem vietējo kopienu pārstāvjiem pagastu un pilsētu iedzīvotāju padomēs

Daru zināmu, ka, atsaucoties Ministru prezidenta Artura Krišjāņa Kariņa lūgumam, esmu sniedzis vērtējumu par principiālo nepieciešamību jaunajā Pašvaldību likumā paredzēt tieši vēlētus vietējo kopienu pārstāvjus pagastu un pilsētu iedzīvotāju padomēs.

Tādēļ visupirms īsumā atgādināšu attiecīgā priekšlikuma kontekstu un Ministru kabinetam šajā jautājumā saistošas likuma normas tvērumu (*sk. turpmāk I un II sadaļu*). Tāpat raksturošu Latvijas Republikas Satversmē (turpmāk – Satversme) ietvertā demokrātijas virsprincipa prasības un valsts atbildību stiprināt demokrātiskos procesus pašvaldībās un vietējo kopienu un iedzīvotāju demokrātisko līdzdalību (*sk. turpmāk III un IV sadaļu*).

Atbilstoši tam esmu sniedzis savu vērtējumu par jaunajā Pašvaldību likumprojektā paredzēto iedzīvotāju padomes kompetenci (*sk. turpmāk V sadaļu*), kā arī esmu atgādinājis par nepieciešamību paredzēt iedzīvotāju padomju ievēlēšanu tiešās vēlēšanās (*sk. turpmāk VI sadaļu*). Attiecībā uz iedzīvotāju padomju vēlēšanu kārtību esmu piedāvājis arī dažus savus apsvērumus, kas varētu sekmēt attiecīgā regulējuma sagatavošanu (*sk. turpmāk VII sadaļu*).

I

2020. gada 10. jūnija Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likuma pārejas noteikumu 11. punkta 2. apakšpunkts paredz, ka “Ministru kabinets līdz 2020. gada 31. decembrim izstrādā un iesniedz Saeimai izskatīšanai likumprojektu, kas paredz vietējo kopienu (pilsētu un pagastu) tiesības

demokrātiski ievēlēt savus pārstāvjus un piešķir šīm vietējām kopienām kompetenci vietējas nozīmes jautājumu kārtošānai”.

Šī tiesību norma likumā ietverta pēc mana priekšlikuma, lai stiprinātu vietējās kopienas (pagastus un pilsētas), kā arī sekmētu demokrātiskos procesus pašvaldībā un veicinātu attiecīgo kopienu iedzīvotāju demokrātisko līdzdalību pašvaldības darbā (*sk. Valsts prezidenta 2020. gada 24. marta paziņojuma Nr. 9 “Par priekšlikumiem likumprojektam “Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums” V sadaļu*).

Šā priekšlikuma atbalstīšana bija viens no priekšnoteikumiem, lai es izšķirtos par labu Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likuma izsludināšanai (*sk. Valsts prezidenta 2020. gada 19. jūnija paziņojuma Nr. 12 “Par administratīvi teritoriālās reformas īstenošanu” X sadaļu*).

II

Iepazīstoties ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas sagatavoto jauno Pašvaldību likuma projektu, ar gandarījumu konstatēju, ka likumprojektā ir paredzētas iedzīvotāju padomes pagastos un pilsētās ar noteiktu kompetenci (*sk. likumprojekta “Pašvaldību likums” 2021. gada janvāra redakcijas 60. – 63. pantu*).

Tomēr attiecīgajam priekšlikumam ir fundamentāla un principiāla nepilnība – jaunais Pašvaldību likumprojekts neparedz vietējo kopienu (pagastu un pilsētu) iedzīvotāju tiesības tieši ievēlēt iedzīvotāju padomes locekļus. Likumprojektā ir piedāvāts, ka iedzīvotāju padomes locekļus apstiprina pašvaldības dome (*sk. turpat 62. panta piekto daļu*).

Esmu aicinājis Ministru kabinetu pievērst uzmanību šim apstāklim, lemjot par jaunā Pašvaldību likumprojekta iesniegšanu izskatīšanai Saeimā.

Tā kā Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likuma pārejas noteikumu 11. punkta 2. apakšpunkts kā spēkā esoša tiesību norma paredz konkrētu uzdevumu Ministru kabinetam likumprojekta sagatavošanai, sagaidu, ka Ministru kabinets izpildīs likumā prasīto un Saeimai iesniegs tādu likumprojektu, kas atbilst likumā dotajam uzdevumam. Pretējā gadījumā likumā ietvertie uzdevumi Ministru kabinetam paliktu neizpildīti.

III

Esmu jau vairākkārt uzsvēris, ka vietējās kopienas – pagasti un pilsētas – nedrīkst izzust administratīvi teritoriālās reformas rezultātā.

Administratīvi teritoriālā reforma nedrīkstētu radīt sajūtu vietējās kopienās, ka viņu iespējas ietekmēt pašvaldības lēmumus pēc administratīvi teritoriālās reformas samazinās un ka pašvaldība attālinās no viņiem.

Tas ir valsts uzdevums ar attiecīgiem likumiem radīt nepieciešamos priekšnoteikumus tam, lai vietējo kopienu balss un intereses tiktu sadzirdētas un ņemtas vērā pašvaldības ietvaros arī pēc administratīvi teritoriālās reformas

(sk. Valsts prezidenta 2020. gada 19. jūnija paziņojuma Nr. 12 "Par administratīvi teritoriālās reformas īstenošanu" III sadaļu).

Vietējo kopienu pārstāvji ar likumā noteiktu kompetenci kārtot lokālas nozīmes jautājumus būtu viens svarīgs institucionāls mehānisms jaunajā pašvaldību iekārtā šā mērķa sasniegšanā.

Atzinīgi vērtēju likumprojektā piedāvāto risinājumu, ka iedzīvotāju padomes sastāvā pagastos vai pilsētās, kur ir vairāk nekā 1000 iedzīvotāji, ir pieci līdz septiņi locekļi. Savukārt, ja attiecīgajā pagastā vai pilsētā ir mazāk nekā 1000 iedzīvotāji, attiecīgi ievēlējami pieci padomes locekļi *(sk. likumprojekta "Pašvaldību likums" 2021. gada janvāra redakcijas 61. panta trešo daļu un 62. panta pirmo daļu).*

Novērtēju arī paredzēto iespēju veidot kopīgas iedzīvotāju padomes vairākām vietējām kopienām, ja tajās ir mazāk nekā 1000 iedzīvotāji. Likumprojektā gan attiecībā uz vietējām kopienām, kurās ir mazāk nekā 1000 iedzīvotāju, vajadzētu precīzi noteikt, ka ir pieļaujama iespēja veidot atsevišķu iedzīvotāju padomi vai kopīgu iedzīvotāju padomi ar citām vietējām kopienām *(sk. likumprojekta "Pašvaldību likums" 2021. gada janvāra redakcijas 62. panta pirmo daļu).* Nebūtu pieļaujams, ka kāda vietējā kopiena paliek bez savas iedzīvotāju padomes. Tāpat esmu aicinājis Ministru kabinetu apsvērt, cik pamatoti likumprojektā paredzēts, ka iedzīvotāju padomi neveido novada administratīvajā centrā *(sk. likumprojekta "Pašvaldību likums" 2021. gada janvāra redakcijas 60. panta pirmo daļu).*

IV

Šāda mehānisma paredzēšana ir principiāli svarīga, lai stiprinātu demokrātisko līdzdalību un plašāku iedzīvotāju iesaisti pašvaldības darbā *(sk. Valsts prezidenta 2020. gada 19. jūnija paziņojuma Nr. 12 "Par administratīvi teritoriālās reformas īstenošanu" XIV sadaļu).*

Mēģinājumi veidot centralizētas un vertikāli hierarhiskas struktūras jaunajās pašvaldībās, visu jautājumu izlemšanu koncentrējot pašvaldības domes vairākuma rokās, varētu veicināt atsevišķu vietējo kopienu atstumtību no pašvaldības procesiem un mazināt to iespējas panākt savu lokālo jautājumu izlemšanu kopienas interesēs, kā arī paust kopienas viedokli kopējo jautājumu lemšanā.

Vēlos atgādināt, ka jau šobrīd ir bijusi vērojama centralizēta hierarhiska varas struktūra atsevišķās pašvaldībās, kas nav bijusi ieinteresēta veicināt demokrātiskos procesus pašvaldībā un sekmēt iedzīvotāju līdzdalību. Atgādināšu arī, ka likumdevējs to savā veidā ir pabalstījis, piemēram, ilgstoši nepieņemot likumu par referendumiem pašvaldībās.

Šādas kļūdas nevajadzētu atkārtot un turpināt pēc administratīvi teritoriālās reformas izveidotajās jaunajās pašvaldībās.

Satversmes ievads un 1. pants paredz, ka viens no mūsu valsts iekārtas virsprincipiem ir demokrātijas princips. Tas nodrošināms arī pašvaldību darbā, atbilstoši šā principa prasībām veidojot tādu pašvaldību iekārtu, kas vairotu, nevis

mazinātu demokrātiskās līdzdalības iespējas, un stiprinātu demokrātiskos procesus, nevis sekmētu pašvaldību elites attālināšanos vai pat noslēgšanos no iedzīvotāju viedokļiem un interesēm.

V

Esmu uzsvēris, ka vietējām kopienām būtu piešķiramas tiesības pašām risināt lokālas, vietējas nozīmes jautājumus (*sk. Valsts prezidenta 2020. gada 25. februāra paziņojuma Nr. 7 "Par ierosinājumiem administratīvi teritoriālās reformas īstenošanai" I un II sadaļu*).

Jaunajā Pašvaldību likumprojektā ir ietverts pietiekami solīds iedzīvotāju padomes kompetences regulējums, kas varētu stiprināt demokrātiju pašvaldību līmenī un veicināt iedzīvotāju demokrātisko līdzdalību politiskajos procesos.

Iedzīvotāju padomju kompetence likumprojektā noteikta piesardzīgi, atstājot detaļas katras pašvaldības izlemšanai ar padomju nolikumiem. Tomēr ietvertie pamatprincipi ir pietiekami, lai varētu izveidoties jēdzīgi politiskās sadarbības mehānismi pašvaldības ietvaros un efektīva attiecīgo vietējo kopienu iedzīvotāju interešu pārstāvība (*sk. likumprojekta "Pašvaldību likums" 2021. gada janvāra redakcijas 60. – 63. pantu*).

Atzinīgi vērtēju likumprojekta autoru izvēlēto pieeju likumprojektā paredzēt minimālās prasības iedzīvotāju padomes darbībai, dodot iespējas pašām pašvaldībām, ievērojot katrai savu individuālo situāciju, ar iedzīvotāju padomju nolikumiem paredzēt padomei papildu kompetences.

Iespējams, turpmākajā likumprojekta pilnveidē iedzīvotāju padomes kompetences varētu arī tikt paplašinātas.

Es kopumā redzētu šādas potenciāli iespējamās iedzīvotāju padomes kompetences:

- 1) lemsana par pašvaldības budžetā iezīmētā finansējuma attiecīgajam pagastam vai pilsētai (t.s. līdzdalības budžets) izlietojumu;
- 2) pagasta vai pilsētas interešu pārstāvniecība pašvaldībā, t.sk., tiesības ierosināt kāda jautājuma izskatīšanu pašvaldības domes sēdē (*sk. jau likumprojekta "Pašvaldību likums" 2021. gada janvāra redakcijas 36. panta pirmās daļas 6. punktu*);
- 3) obligāta uzklauššana jautājumos, kas skar pagasta vai pilsētas intereses (*sk. jau likumprojekta "Pašvaldību likums" 2021. gada janvāra redakcijas 60. panta ceturto daļu*);
- 4) lemsana par lokālas (vietējas) nozīmes jautājumiem, kas tieši skar pašu vietējo kopienu.

VI

No demokrātijas un iedzīvotāju demokrātiskas līdzdalības perspektīvas iedzīvotāju padomes un tām piešķirtā kompetence ir jēdzīga, ja attiecīgo padomi ir tiesīgi tieši izraudzīties (demokrātiski ievēlēt) paši vietējās kopienas iedzīvotāji

(sk. Valsts prezidenta 2020. gada 25. februāra paziņojuma Nr. 7 "Par ierosinājumiem administratīvi teritoriālās reformas īstenošanai" II sadaļu).

Līdz ar to ir principiāli svarīgi, ka Ministru kabineta sagatavotais jaunais Pašvaldību likumprojekts paredzētu, ka vietējās kopienas tieši ievēlē iedzīvotāju padomes. Iedzīvotāju padomju apstiprināšana pašvaldības domē nav pietiekams mehānisms šim nolūkam.

Iedzīvotāju padomju locekļu tiešas vēlēšanas nodrošina ievēlēto personu demokrātisko leģitīmāciju pārstāvēt attiecīgās vietējās kopienas intereses arī tajos gadījumos, kad šīs intereses nesakristu ar pašvaldības domes vairākuma nostāju.

Tiešu demokrātisku leģitīmāciju un vietējo kopienu demokrātisko pārstāvniecību pašvaldības darbā nevar atvietot tikai ar konsultāciju un sabiedrības uzklaušīšanas mehānismiem. Tas mazina demokrātijas līmeni un nav saderīgi ar Satversmē ietverto demokrātijas virsprincipu.

VII

Attiecībā uz iedzīvotāju padomju vēlēšanām jāņem vērā, ka šādas vēlēšanas var būt tehniski vienkāršāk organizētas nekā pašvaldības domes vēlēšanas.

Piemēram, varētu paredzēt, ka vēlētājs var nobalsot par saviem kandidātiem noteiktā laikā kādā pašvaldības institūcijā attiecīgā pagasta vai pilsētas teritorijā. Tāpat te varētu apsvērt iespēju rīkot elektronisku balsošanu vai skaitliski mazāku kopienu gadījumā – arī tiešu balsošanu attiecīgās kopienas iedzīvotāju klātienē sanāksmes laikā (paredzot pietiekami ilgu laiku nobalsošanai).

Esmu aicinājis šajās vēlēšanās paredzēt personālu balsojumu, kad vēlētāji var izraudzīties savus pārstāvjus no visiem pieteiktajiem kandidātiem, nevis balsot tikai par konkrētu sarakstu, kā tas ir pašvaldību vēlēšanās.

Vēlēšanu norisi atbilstoši likumam varētu nodrošināt attiecīgā pašvaldība ar savu pašvaldību vēlēšanu komisiju starpniecību.

VIII

Ņemot vērā iepriekš minēto, vēlos uzsvērt:

1) atzinīgi vērtēju jaunajā Pašvaldību likumprojektā paredzētās iedzīvotāju padomes un tām piešķirto kompetenci vietējās kopienas interešu pārstāvniecībā;

2) iedzīvotāju padomju kompetence varētu tikt paplašināta, tajā ietverot plašāku lokālas (vietējas) nozīmes jautājumu izlemšanu;

3) man nav pieņemams priekšlikums paredzēt, ka iedzīvotāju padomes locekļus apstiprina pašvaldības dome;

4) principiāli uzstāju: jaunajā Pašvaldību likumprojektā jāparedz, ka vietējās kopienas pašas tieši demokrātiski ievēlē iedzīvotāju padomes.

Tas ir principiāli svarīgs demokrātijas jautājums, kura izlemšanā jāievēro Satversmē ietvertā demokrātijas virsprincipa prasības arī attiecībā uz pašvaldības iekārtu.

Paļaujos, ka Ministru kabinets ieklausīsies manos apsvērumos un iesniegs Saeimai tādu Pašvaldību likumprojektu, kurš būs atbilstošs Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likuma pārejas noteikumu 11. punkta 2. apakšpunktā ietvertajam uzdevumam un pilnā mērā respektēs manus apsvērumus par vietējo kopienu lomu pašvaldību iekārtā pēc administratīvi teritoriālās reformas.

Valsts prezidents

Egils Levits